

Szentháromság és a Szentírás-értelmezés közötti párhuzam Órigenész rendszerében?

Szentháromság

Órigenész a *Peri Arkhón* első könyvében ír részletesebben a Szentháromságról. Az Előszóban röviden tárgyalja, hogy mely hagyományok egyértelműek az apostoli hagyományból. Világos tanítás a Szentháromságról, hogy Isten teremtett mindent, Jézus Krisztus az Atyától született minden teremtmény előtt, hozzájuk társul dicsőségben és méltóságban a Szentlélek. A Szentlélekről nem tudható biztosan, hogy született vagy nem született, Isten fiának kell-e tekinteni, vagy nem. Órigenész korában a Szentlélek kérdése még nem tartozott a teológiai érdeklődés főbb pontjai közé. A Szentháromság önálló személyeként kezeli. Ahogyan a Fiú, úgy a Lélek is létezett már a teremtés előtt, tökéletessége szubsztanciális, mint az Atyáé és a Fiúé.¹ Az Egyház egyértelmű tanítása, hogy a Szentlélek inspirált minden prófétát és apostolt, továbbá azokat, akik Krisztus eljövetelét követően nyerték el az ihletettséget.

Az viszont az egyház teljesen egyértelmű tanítása, hogy ez a Szentlélek inspirált minden egyes szentet, prófétát és apostolt, s nem lakozott más Lélek a régiekben s más azokban, akik Krisztus eljövetele idején nyerték el az ihletettséget.²

A további kérdésekre azok tudnak választ adni, akik már kiérdekeltek a bölcsesség és a tudás kegyelmét a Szentlélektől, és az Írás alapján képesek következtetéseket levonni.

Azt persze tudnunk kell, hogy Krisztus hitét hirdetve a szent apostolok mindazon dolgokról, amelyeket az összes hívő számára szükségesnek véltek, a legvilágosabb tanítást adták, még azok számára is, akik az isteni tudomány kutatása terén nem jeleskedtek, ellenben állításaik értelmének vizsgálatát azokra hagyták, akik kiérdekeltek a szellem kiváló adományait, s a beszéd, a bölcsesség és a tudás kegyelmét magától a Szentlélektől kapták meg.³

Az Írások Isten Lelke által íródtak, a szövegnek van a nyilvánvaló értelmén kívül egy, a sokaság számára rejtett értelme is. A Törvényekről pedig az egész Egyház úgy tartja, hogy szellemi értelmük van.

Továbbá az apostoli hagyomány azt tanítja, hogy az Írások Isten Lelke által íratlak, s nem csak az az egyetlen értelme van e szövegeknek, ami nyilvánvaló, hanem létezik egy másik is, amely a

1 Vö. Somos Róbert: Az alexandriai teológia 145.o.

2 P.A. Előszó 4.

3 P.A. Előszó 3.

sokaság számára rejtett. A leírtak ugyanis bizonyos szent titkok formái és isteni dolgok képmásai. Azzal kapcsolatban pedig az egész egyház egy véleményen van, hogy minden törvény szellemi. A törvény szellemi tartalmát viszont nem mindenki ismeri, csak azok, akik elnyerik a Szentlélek kegyelmét a bölcsesség és tudás igéjében.⁴

Az első három fejezetben Órigenész bővebben értekezik Istenről, a Fiúról, és a Szentlélekről. Istent világosságnak nevezik, mert a Fiún, a Bölcsességen keresztül világítja meg azoknak az elméjét, akik képesek felfogni az igazságot.

...az Írásokban olvasható, hogy *az Isten világosság*, ahogy János levelében mondja: *Isten világosság és nincs benne semmi sötétség*.⁵Persze ez az a világosság, amely azok egész értelmét világítja meg, akik képesek megragadni az igazságot, miként a 35. zsoltárban mondja: *A te világosságodban fogjuk meglátni a világosságot*.⁶Ugyan mi mást hívhatunk Isten világosságának, melyben meglátjuk a fényt, mint Isten erejét, melynek neve Igazság, s amelytől megvilágosodva az ember átlátja az összes dolog igazságát és megismeri magát az Istent. Ez az érteleme tehát annak a mondatnak, hogy *a te világosságodban fogjuk meglátni a világosságot*, azaz a te Igédben és a te Bölcsességében, aki a te Fiad, őbenne látunk meg téged, Atya.⁷

Emésztő tűznek is hívják, melynek helyes értelmezése az, hogy Isten elemésztí a gonosz gondolatokat, rossz cselekedeteket, bűnös kívánságokat, „mert behatol a hívők lelkébe, s akkor, amikor Fiával együtt lakást vesz azok lelkében, akik alkalmassá váltak Igéjének és Bölcsességének befogadására, miként az Írás mondja: *Én és az atya hozzá megyünk és lakóhelyet veszünk nála*,⁸s amikor az összes bűn és szenvedély megsemmisült bennük, tiszta és magához méltó templommá teszi őket.”⁹

Az első fejezetben annak kapcsán, hogy „az Isten lélek”, Órigenész kifejti, hogy a Szentírás csak a durva testtel ellentétet akarta kifejezni a lélek szóval. Magyarázatában megemlíti a Szentírás testi és szellemi értelmét:

*A betű öl, a lélek pedig él.*¹⁰ Itt a „betű” kétségkívül a testi dolgokat jelöli, a „lélek” pedig a szellemi dolgokat, melyeket lelki valóságoknak is nevezünk. Az apostol is így szól: *Mind a mai napig, amikor Mózeset olvassák, lepel takarja szívüket, de amikor megtérnek az Úrhoz, eltűnik a lepel: ahol az Úr lelke, ott a szabadság*.¹¹ Mindaddig ugyanis, amíg valaki meg nem tér a szellemi megértéshez, addig *lepel takarja szívét*, azaz durvább megértés, amely úgymond eltakarja magát az Írást. Ugyanezt jelenti az is, hogy fátyol takarta Mózes arcát, amikor a néphez beszélt, azaz amikor a Törvényt a népnek fölolvasták. Ha pedig *megtérünk az Úrhoz*, ahol Isten Igéje van, s ahol a Szentlélek kinyilatkoztatja a szellemi értelmet, akkor *elvéteik majd a lepel*, és a Szentírásban

4 P.A. Előszó 8.

5 1Jn 1,5

6 Zsolt 35,10

7 P.A. I,1,1

8 Jn 14,23

9 P.A. I,1,2

10 2Kor 3,6

11 2Kor 3,15-17

*fedetlen arccal szemléljük az Úr dicsőségét.*¹²

A második fejezetben sorra veszi a Fiú szentírási megnevezéseit. A Bölcsesség és az Ige elnevezésről Órigenész ezt írja:

Magában e Bölcsesség valóságában az előretudás folytán előre formálva és elrendezve benne volt az összes jövőbeli teremtmény ereje és átalakulása, azoké is, melyek elsődleges létezők, s azoké is, melyek hozzájuk képest járulékosak. Épp ezen teremtmények miatt, melyek magában a Bölcsességben mintegy előre megtervezettként és előre megformáltként léteztek, született meg a Bölcsesség *Isten útjainak kezdeteként*, ahogy Salamon mondja, ugyanis magába foglalja az összes teremtmény kezdetét, elveit vagy fajait. Ahogyan tehát azt, hogy a Bölcsesség *Isten útjainak kezdete és teremtett*, úgy értettük hogy az összes teremtmény fajtáit vagy elveit önmagában tartalmazza és előre megformálja, ugyanúgy kell értenünk azt is, hogy *Isten Igéje*, mert ő nyilatkoztatja ki az Isten Bölcsességében foglalt misztériumok és titkok értelmét a többieknek, azaz az összes teremtmény számára, és azért mondjuk Igének, mert mintegy az ész titkainak tolmácsa.¹³

A Fiú továbbá a létezők igazsága és élete, csak általa képesek az igazak befogadni az igazságot. Az értelmesek és bölcsek is csak a Fiú által rendelkeznek értelemmel és bölcsességgel. A Fiú Út, mert visszavezeti az Atyához azokat, akik elfordultak tőle.

S továbbá, mivel meg kellett történnie, hogy némelyek ezen teremtmények közül, mivel nem természetből fogva, azaz szubsztanciálisan birtokolták a jót, hanem járulékos módon, és nem voltak képesek arra, hogy változatlanok és állhatatosak maradjanak, és örökké ugyanabban a javakban méltányos és fegyelmezett egyensúlyban kitartsanak, hanem saját helyüktől elfordulva és megváltozva elbuktak, ezért Isten Igéje és Bölcsessége Út lett. Azért nevezik Útnak, mert az Atyához vezeti azokat, akik őt követik.¹⁴

A Fiú az Atya képmása, a Fiú kinyilatkoztatta számunkra az Atyát, általa ismerhetjük meg őt. „Azáltal nyilatkoztatja ki, hogy őt magát megismerjük. Amikor tehát megismerjük, akkor következésképpen az Atya is ismertté válik, amint ő maga is mondotta: *Aki engem látott, az Atyát is látta.*”¹⁵”¹⁶

Ahogyan az Atya világosság, a Fiú közvetíti ezt a világosságot, ő a sugárzás, aki oly mértékben közvetíti a világosságot, hogy azt halandó szemünk be tudja fogadni.

„Így teszi képessé a halandókat arra, hogy fölfoghassák a világosság dicsőségét, s ezáltal egyfajta közvetítőnek bizonyul az emberek és a világosság között.”¹⁷

12 P.A. I,1,2, Vö.2Kor 3,16-18

13 P.A. I,2,2

14 P.A. I,2,4

15 Jn 14,9

16 P.A. I,2,6

17 P.A. I,2,7

Isten egyszülött Fiának több neve is ismert, attól függően, hogy ki beszél róla. Az emberek különböző fogalmakat alkotnak róla, de a Fiú lényege ettől nem változik. Ő a Bölcsesség, aki szubsztanciális léttel bír, tehát nem csupán tulajdonság vagy minőség.¹⁸

Senki se gondolja azt, hogy amikor Isten bölcsességének nevezzük őt, akkor önálló létezés nélkülinek mondjuk. Ne gondolja például, hogy őt nem mint egy bizonyos bölcs lényt, hanem olyasféle dolgot ismerjük meg, amely a bölcséket bölccsé tesz úgy, hogy átadja magát és behatol azok lelkébe, akik képesek befogadni erejét és értelmét. Ha pedig egyszer s mindenkorra elfogadtuk, hogy Isten egyszülött Fia és Bölcsessége szubsztanciális léttel bír, akkor nem tudom, hogyan is csatangolhatna elménk oly véleményhez, hogy az ő hüposztasisza vagyis szubsztanciája bármi testi jellegű tartalmaz, hisz minden testi dolgot forma, szín, nagyság jellemez.¹⁹

Órigenész *A teremtéshez* írt homíliájában is felhasználja a világosság példát. Az emberek képességeikhez mérten különbözőképp tudják befogadni az Istenről szóló tanítást. Ebben a leírásban már felfedezhető a Szentírás hármasság olvasata is:

Mégsem azonos módon közeledünk felé mindahányan, hanem ki-ki *a maga ereje szerint*.²⁰Mert vagy a tömeggel együtt megyünk hozzá, és példabeszédei által újít meg minket csak²¹, hogy ne fáradjunk el az úton a sok böjtöléstől,²²vagy szinte mindig és megállás nélkül sarkában vagyunk, pusztán azzal törődve, hogy *az ő igéjét* hallhassuk, háborítatlanul *a sokféle szolgálattól*, de a *legjobb részt* választva, *amely el nem vétetik tőlünk*.²³És akik így járulnak hozzá,²⁴azok jóval gazdagabban részesednek az ő világosságából. Ha pedig az Apostolokhoz hasonlóan soha egy tapodtat sem mozdulunk mellőle, hanem mindenkor, minden veszedelemben vele maradunk,²⁵akkor titkon kifejti és feloldja mindazt, amit a tömegnek mondott,²⁶és sokkal ragyogóbban világosít minket. Sőt, ha olyanná lesz valaki, hogy képes még a hegyre is felhágni vele, mint Péter vagy Jakab és János,²⁷azt nem csupán Krisztus világossága, hanem Atyjának hangja is megvilágosítja.²⁸

A Fiú tehát Világosság, Út, Képmás, ő a Logosz, az ész titkainak tolmácsa, Igazság és Élet, mert ő biztosítja az értelmes szubsztanciák létezését és a megismerést. A Fiú transzcendens a teremtett világhoz képest, bár más módon, mint az Atya, mert a Fiú a közvetítő az Atya és az emberek között. A Fiú a mindenség értelme, de nem immanens a világgal, felette áll annak.²⁹

18 Vö. Somos Róbert: Az alexandriai teológia 131.o.

19 P.A. 1,2,2

20 Mt 25,15

21 Vö. Mt 13,34

22 Vö.Mt 15,32; Mk 8,3

23 Vö.Lk 10,39

24 Vö.Mt 13,36

25 Vö.Lk 22,28

26 Vö.Mk 4,34

27 Vö.Mt 17,1-3

28 A betű öl, a szellem éltet, Első homília, a teremtés,7

29 V.ö. Somos Róbert: Az alexandriai teológia 135-136.o.

A *Peri Arkhón* első könyvének harmadik fejezetében a Szentlélek működésének kifejtése kapcsán Órigenész a következőket írja. Isten teremtette, elrendezte a mindenséget, ő az Atya. Azt, hogy van Fia, nem csak a keresztények hirdetik, hanem páran elfogadják „a filozófiában járatosnak számító görögök és barbárok” közül, hogy a mindenséget „Isten Igéje vagy értelme teremtette”.³⁰ Minderről a Szentlélek által inspirált Szentírásból tudhatunk, amelyet Krisztus maga erősített meg. A Szentlélek létezéséről azonban csak a zsidók és a keresztények tudnak.

A Szentlélek létezéséről pedig semmiféle sejtelmé sem volt senkinek, azokon kívül, akik a törvény és a próféták szerinti életmódot folytatták, vagy azokon kívül, akik a Krisztusban való hitet vallják. Mert az Istenatyáról senki se képes igazán méltó dolgot mondani, jóllehet nyerhető vele kapcsolatban valamiféle ismeret a látható teremtmények alapján abból, amit az emberi ész természetétől fogva fölfog belőle, viszont ezek fölött van az, amit a Szentírásból lehet bizonyítani.³¹

A Szentlélek létezéséről a Szentírás számos helyen ír, Dávid az ötvenedik³² zsoltárban így szól: „Színed elől ne vess el engem, szent lelkedet ne vond meg tőlem.” Dánielnél ez olvasható: „...benned a szent istenek lelke van, és semmiféle titok sem megfeythetetlen előtted...”³³ Az Újszövetség leírja, hogy a Szentlélek leszállt Krisztusra: „Láttam, hogy a Lélek, mint galamb, leszállt az égből és rajta maradt.” „Akire látod a Lelket leszállni és rajta maradni, ő az, aki Szentlélekkel kereszstel.”³⁴ Feltámadása után az Úr az apostolokra lehelt, és azt mondta nekik: „Vegyétek a Szentlelket!”³⁵ Pál pedig a Korintusi levélben így ír: „Ezért tudotokra adom, hogy senki, aki Isten Lelke által szól, nem mondhatja: >>Átkozott legyen Jézus!<<, és senki sem mondhatja: >>Jézus az Úr<<, csakis a Szentlélek által.”³⁶ A Szentlélek nagysága abból is látszik, hogy keresztség csak akkor lehet teljes, ha az Atyát, a Fiút és a Szentlelket együtt nevezzük meg.³⁷

Míg a harmadik fejezet negyedik szakaszának elején Órigenész azt írja, hogy a Szentlélekből minden földi létező részesedik, pár sorral később azt írja, hogy mint a Fiú, a Szentlélek is csak annak nyilatkoztatja ki magát, akinek akarja:

Kétségkívül mindazok, akik a földet tapossák, azaz a földi és testi létezők, Istentől kapván a Szentlelket, részesei annak.

30 P.A. I,3,1

31 U.o.

32 A Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat által kiadott Szentírás a héber számozást követi, 51. zsoltár, 12-13.

33 Dán 4,6

34 Jn 1,32;33

35 Jn 20,22

36 1Kor 12,3

37 P.A. I,3,2

Úgy kell gondolunk, hogy amiként az Atyát egyedül ismerő Fiú annak nyilatkoztatja őt ki, akinek akarja, hasonlóképpen a Szentlélek is, aki egyedül kutatja az Isten mélységeit, annak nyilatkoztatja ki Istent, akinek akarja.

Órigenész azt, hogy csak a Szentháromság révén nyerhető el az üdvözülés általi újjászületés, a következőképp magyarázza. Az Atya és a Fiú működése minden emberben, még a bűnösökben is jelen van, sőt, a lélekkel nem rendelkező dolgokban is, tehát mindabban, ami létezik. A Szentlélek működése viszont csak azokban van jelen, akik teljesen elfordultak a rossztól.

A Szentlélek működése viszont egyáltalán nem lelhető föl azokban, amik értelemmel bírnak ugyan, de gonoszságban leledzenek és nem fordultak el teljesen a rossztól. Úgy gondolom, egyedül azokban van jelen a Szentlélek működése, akik már a jobb felé fordultak, és Jézus Krisztus útját járják, azaz akik a jótettekben élnek és megmaradnak Istenben.³⁸

Amikor pedig arról van szó, hogy a Szentlélekből sok szent részesedik, ez nem jelenti azt, mintha a Szentlélek valamiféle test lenne, s minden egyes szent valamely testi részecske szerinti darabját nyerné el. Ellenkezőleg, a Szentlélek megszentelő erő, akiben mindazok részesülnek, akik kegyelme által kiérdemelték, hogy megszentelje őket.³⁹

Az, hogy az Atya és a Fiú mindenkiben jelen van, tehát a szentekben és a bűnösökben egyaránt, egyértelmű abból, hogy minden értelmes létező Isten Igéjében, az Értelemben, Bölcsességben részesedik. És mivel létezők, ezért az Atyából részesednek, mert a benne való részesedés mindarra kiterjed, ami létezik. A Szentlélek viszont csak a szentekben fejti ki hatását.⁴⁰ Órigenész ezt azzal magyarázza, hogy a Teremtés könyvében szereplő mondatban, miszerint „Megalkotta tehát az Úr Isten az embert a föld anyagából, az orrába lehelte az élet leheletét, és az ember élőlénné lett”⁴¹, úgy is értelmezhető, hogy a Szentlélekről van szó. Így viszont a Szentlélek működése nem mindenkire, csak egyes szentekre vonatkozik:

Ha ezt úgy kellene értenünk, hogy egyáltalán minden embernek megadatott, akkor minden ember részesül Istenben, ha pedig úgy kell felfognunk, hogy ezt a Szentlélekről mondja – hisz azt találjuk, hogy Ádám is prófétált bizonyos dolgokról – akkor viszont már nem általánosítva mindenkire, hanem csak az egyes szentekre lehet vonatkoztatni.

A vízözön kapcsán a Szentírásban azt találjuk, hogy amikor az emberek elfordultak Istentől,

38 P.A. I,3,5

39 P.A. I,1,3

40 P.A. I,3,6

41 Ter 2,7

Isten így beszélt róluk: „Ne maradjon lelkem örökké az emberben”.⁴² A 103. zsoltárban is az olvasható: „De ha elfordítod arcodat, megrémülnek, ha lélegzetüket megvonod, elenyésznek, és porrá lesznek ismét. Kiárasztod lelkedet, s ők életre kelnek, és megújítod a föld színét.”⁴³

Ez nyilvánvalóan a Szentlelket jelenti, aki miután eltöröli és megsemmisíti a bűnösöket és hitványakat, új népet teremt a maga számára és megújítja a föld színét, mikor a Lélek kegyelme révén levetkezik a régi embert cselekedeteivel együtt, és új életet kezdenek élni. És ezért helyesen mondják, hogy nem mindenkin és nem a testiekben lakozik majd a Szentlélek, hanem azokban, akiknek megújított földjük lesz.⁴⁴

Tehát az Atya és a Fiú működése minden teremtményre kiterjed, a Szentlélekből azonban csak a szentek részesedhetnek. Nem szabad azonban azt gondolni, hogy a Szentlélek valamiféle elsőbbséget élvez ezáltal, hiszen a Hármasságban nincs nagyobb vagy kisebb, mert „az istenség egyetlen forrása irányítja az egész mindenséget Igéje és Értelme révén, és szája leheletével szenteli meg azokat, akik méltóak erre.”⁴⁵ A szentháromsági személyek működését Órigenész a következőképp foglalja össze:

Az Atyaisten sajátos működése mindenekelőtt az, hogy mindennek természetes létet ad. Jézus Krisztus saját külön működése azokban tevékeny, akiknek megadja, hogy természettől fogva értelmesek legyenek, s ennek folytán azon fölül, hogy léteznek, megkapják azt, hogy mint jók létezzenek. És ismét más a Szentlélek adománya, amelyet az arra méltók nyernek el, s ezt Krisztus által, az Atya működése révén kapják meg azok, akik érdemeik alapján erre méltónak bizonyultak.⁴⁶

Tehát az Atya megteremtette az embereket, a Krisztus eljövetele által mindenki számára elérhetővé vált a Bölcsesség, a Szentlélek azonban csak a kiváltságosokat szenteli meg. A következő szakaszban bővebben kifejti:

Az Istenatya mindennek megadja azt, hogy létezzen, a Krisztusban, azaz az Igében (vagy értelemben) való részesedés tesz az értelmes létezőket azzá, amik. Ebből következően dicséretre méltók vagy elmarasztalhatók, hisz képesek az erényre és a bűnre. Következésképp jelen van a Szentlélek kegyelme is, hogy azok a létezők, amelyek nem szubsztanciálisan szentek, a belőle való részesedés révén szentek legyenek. Tehát először is létezésüket az Atyaistentől kapják, másodszor értelmes voltukat az Igétől, harmadszor, hogy szentek lehessenek, a Szentlélektől.⁴⁷

Az Atya tevékenysége, hogy mindennek megadja a létezést, úgy válik teljessé, hogy minden

42 Ter 6,3

43 Zsolt 103,29 (a héber számozás szerint 104. zsoltár)

44 P.A. I,3,7

45 U.o.

46 U.o.

47 P.A. I,3,8

létező, aki részesedik Krisztus bölcsességében előrehalad a tökéletesedés útján, a Szentlélek által megszentelődve pedig méltóvá válik Istenhez.

Szentírás-értelmezés

Órigenész a *Peri Arkhón* IV. könyvében ír a Szentírás-értelmezésről. Gondolatmenetét az Írás isteni voltának leírásával kezdi, melyről hisszük, hogy isteni, de racionális érvekkel még nincs bizonyítva. A Szentírás isteni eredete látszik abból, hogy Mózes és Jézus tanítását nem csak saját népük fogadta el, mint a többi törvényhozóé, hanem az egész világon elterjedt, még az üldöztetések ellenére is.⁴⁸ Az Ószövetség központi alakja Mózes, aki Krisztus előképe.⁴⁹ A mózesi törvények az Ószövetség világában érvényesek, amelyet az Újszövetség világa vált fel, ahol a krisztusi törvény, az evangélium uralkodik. Az isteni eredet látható abból is, hogy Krisztus eljövedele meg volt jövendőelve az Ószövetségben, ami be is teljesedett. Az IV. könyv első fejezetében Órigenész Krisztus isteni volta mellett a Szentírás isteni ihletettségét igyekszik bizonyítani:

Jézus isteni voltának ebben az összefoglaló jellegű bemutatásában, felhasználva a rá vonatkozó prófétaik ígéretét, ezzel együtt azt is bizonyítjuk, hogy Istentől sugalmazottak azok az írások, melyek róla jövendölnek, valamint azok is, amelyek eljöttéről szólnak, és teljes hatalommal és erővel hirdetik a tanítást, hatalmukba kerítve éppen emiatt a népek közül való kiválasztottakat. Ki kell jelentenünk azt is, hogy a prófétaik szavak isteni volta és Mózes törvényének szellemi értelme Jézus eljövetelével ragyogott fel. Krisztus eljövedele előtt ugyanis egyáltalán nem volt lehetséges nyilvánvaló bizonyítékokat felhozni amellett, hogy az Ószövetség írásai sugalmazottak.⁵⁰

Párhuzamot von a Szentírás és a gondviselés között, ahogyan a gondviselésnek, úgy a Szentírásnak sem minden része érthető:

Ha pedig nem minden esetben szembeszökő a tudatlan számára a leírt gondolatok emberfeletti volta, azon semmi csodálatos sincs: hiszen ugyanez a helyzet az egész világra kiterjedő gondviselés művei esetében is: olykor teljesen világos, mennyiben a gondviselés művei, máskor viszont ez annyira rejtve van, hogy látszólag teret ad a hitetlenségnek Isten iránt, aki pedig a mindenséget kimondhatatlan művészettel és hatalommal kormányozza.⁵¹

A Szentírás egésze isteni, még az „alantas és hitvány” kifejezőmódban megírt részek is. Órigenész elképzelése szerint az Írás teljes értelmét csak Isten ismeri, az exegétától nem várható el, hogy minden szót értsen a Szentírásból, de minden jelnek, betűnek jelentőséget kell tulajdonítania, hiszen minden jelben és betűben benne van Isten bölcsessége.

48 P.A. IV,1,1

49 P.A. IV,1,2-3

50 P.A. IV,1,6

51 P.A. IV,1,7

...a Szentírás isteni volta, mely annak minden részére kiterjed, semmit sem veszít azzal a ténnyel, hogy mi gyengeségünkben nem mindig tudjuk felfogni a tanítások rejtett ragyogását, amit eltakar az alantas és hitvány kifejezőmód.⁵²

A zsidók és a gnóosztikusok azért nem fogadják el a Szentírás bizonyos részeit, mert azt betű szerint értelmezik. A zsidók szó szerint értelmezték a Messiásra vonatkozó próféciákat, ezért nem ismerték fel Krisztusban a Messiást.

Hiszen a körülmélték közül a keményszívűek és tudatlanok nem hittek az Üdvözítőnkben, mert azt gondolták, hogy betű szerint kell érteni a rá vonatkozó jövendöléseket, és nem látták, hogy Krisztus érzékelhető módon szabadulást hirdetett volna a foglyoknak,⁵³ vagy felépítette volna, amiről ők valóban Isten városának képzelnék⁵⁴ és kiirtotta volna a harci kocsikat Efraimból és a lovakat Jeruzsálemből,⁵⁵ sem pedig, hogy vaját és mézet evett volna, és mielőtt ismerte vagy választotta a rosszat, a jót választotta volna^{56 57}.

A gnóosztikusok pedig az Írás azon részeit, ahol Isten haragos, féltékeny és megtorló, úgy értelmezik, hogy azok valójában a Démiurgosról szólnak, aki nem tökéletes és nem jó, szemben az Üdvözítő által hirdetett Istennel.

...arra ugyan nem vetemedtek, hogy kétségbe vonják az Írások isteni voltát, de mivel hitük szerint az Írások attól a Démiurgosztól származnak, akinek a zsidók szolgálnak, és ez a Démiurgosz szerintük nem tökéletes és nem jó, azért azt képzelték, hogy az Üdvözítő eljöttével egy tökéletesebb Istent hirdet, akiről ők azt állítják, hogy nem azonos a Démiurgossal.⁵⁸

Az Egyházban is találhatók olyan hívek, akik ugyan nem feltételeznek két istent, de a Szentírás szövegét szó szerint értelmezik, így kegyetlennek gondolják Istent.

Az előbb említett esetek mindegyikében a tévtanok, istentelenségek vagy az Istenre vonatkozó balga beszédek oka – úgy tűnik – nem más, mint az, hogy nem szellemileg értik az Írást, hanem mintegy a pusztá betű szerint.⁵⁹

Ezeknek a félreértéseknek az az oka, hogy a Szentírást pusztá betű szerint, és nem szellemileg értelmezik. Azok, akik hisznek az Írások isteni ihletettségében meg kell mutatniuk az értelmezés helyes útját, szem előtt tartva az apostoli hagyományt és az egyház tanítását.

A Szentírásnak a betű szerinti, azaz a testi értelme azonban hasznos is lehet az egyszerű hívők számára, ha elfogadják és betartják a parancsolatokat. Ugyanakkor mindenkinek törekednie kell rá, hogy túljusson ezen a szinten, hiszen azt mindenki elismeri, hogy a szövegnek van

52 P.A. IV,1,7

53 Vö. Iz 61,1

54 Vö. Ez 48,15

55 Vö. Zak 9,10

56 Vö. Iz 7,15

57 P.A. IV,2,1

58 P.A. IV,2,1

59 P.A. IV,2,2

mélyebb értelme is. Vannak olyan helyek a Szentírásban, melyeket már Órigenész előtt sem betű szerint értelmeztek, mint például azt, hogy Jót saját lányaival hált, Ábrahámnak két felesége volt, Jákob két nővért vett feleségül, akik mellett még két szolgát ejtett teherbe, vagy amikor a sátor építéséről van szó. Tudható, hogy ezek szimbólumok, de nehéz őket helyesen értelmezni, nem mindig sikerül a szellemi értelmüket megadni.

És mindarról a leírásról, mely látszólag házasságokról, gyermekszületekről, harcokról és bármi egyébről szól, mindarról, amit csak a sokaság történetnek fog tartani, kijelentik, hogy szimbólumok; de hogy minek a szimbólumai, azt nem minden esetben képes megvilágítani az érvelés – ennek néha a nem megfelelő felkészültség az oka, néha a kapkodás, de előfordul, hogy valaki még akkor sem boldogul, ha jól felkészült és nem is kapkod, mivel ezeknek a dolgoknak a megtalálása rendkívül nehéz az emberek számára.⁶⁰

Órigenész szerint azonban nem csak ezek a részek rejtenek mélyebb értelmet, hanem az evangéliumok, a próféták szavai is tele vannak rejtélyes és homályos mondásokkal.

És ha az Evangéliumokra térünk rá, azok pontos értelméhez is, mivel krisztusi értelem, szükség van arra a kegyelemre, mely megadatott annak, aki a következőket mondta: *Bennünk pedig Krisztus értelme van, hogy megismerjük, amit Isten nekünk ajándékozott, Ezt hirdetjük is, de nem az emberi bölcsesség által, hanem a Lélek által tanított szavakkal.*⁶¹ És János Jelenésekről írt könyvét olvasva ki ne döbbenne meg a bennük elrejtett kimondhatatlan misztériumokon, melyek jelenléte akkor is nyilvánvaló, ha nem értjük az írottakat? És az apostolok levelei vajon az Írások vizsgálatában jártasak közül kinek tűnhetnének világosaknak és könnyen érthetőeknek, amikor ott is ezer hely nyújt rövid betekintést – mintegy nyíláson keresztül – számtalan fenséges gondolatra?⁶²

Tehát Órigenész az egész Szentírára kiterjesztette azt az elképzelést, miszerint a szövegben vannak mélyebb misztériumok. A Szentírás olvasásának és értelmezésének helyes módja Órigenész szerint a szentírási szövegekben található:

Salamonnál a Példabeszédekben ezt az utasítást találjuk az írott isteni tanításokkal kapcsolatban: *Te pedig írd fel magadnak ezeket háromszor értelmébe és tudásodba, hogy igaz szavakkal tudj válaszolni a neked feltett kérdésekre.* Tehát háromszor kell felírnunk lelkünkbe a szent írások értelmét, hogy az együgyűbb épüljön az Írásnak mintegy testéből (így nevezzük a közvetlen értelmezést), az, aki valamennyire előrejutott már a fejlődésben, mintegy a lelkéből, a tökéletes pedig (aki olyan, mint akiről az Apostol beszél: *Bölcsességet pedig a tökéletesek közt hirdetünk, de nem ennek a világnak bölcsességét, sem ennek a világnak pusztulásra ítélt fejedelmeiét; hanem Istennek titokzatos, elrejtett bölcsességét hirdetjük, amelyet Isten öröktől fogva előre elrendelt a mi dicsőségünkre,)* a szellemi törvényből, amely az eljövendő javak árnyékát tartalmazza. Ahogy

60 P.A. IV,2,2

61 1Kor 2,16

62 P.A. IV,2,3

ugyanis az ember testből, lélekből és szellemből áll, ugyanúgy az Írás is, amely Isten rendelkezéséből adatott az emberek üdvözülésére.⁶³

A következő szakaszban, melyben Órigenész Hermasz *Pásztor*ából idéz, kiderül, hogy Órigenész az egyszerűeken, haladókon, és a tökéleteseken fejlődési fokokat ért:

Ezért mi így értjük azt is, ami az egyesek által megvetett könyvben, a *Pásztor*ban áll, amikor Hermasz parancsot kap, hogy írjon két könyvet, majd pedig adja hírül az egyházak presbitereinek, amit a Lélektől tud. A szöveg pedig így szól: „Írni fogsz két könyvet, az egyiket odaadod Kelemennek, a másikat Grapténak. És Grapté az özvegyeket és árvákat fogja inteni, Kelemen elküldi a kívül eső városokba, te pedig az Egyház presbitereinek fogod hirdetni.” Grapté ugyanis, aki az özvegyeket és árvákat oktatja, maga a csupasz betű, amely egyrészt azokat tanítja, akik lelkükben gyermekek és még nem nevezhetik Istent atyjuknak, s ezért hívják őket árváknak, másrészt azokat a lelkeket oktatja, akik már nem élnek törvénytelen urukkal, viszont özvegyek, mert még nem méltóak arra, hogy a Vőlegényé legyenek. Kelemenről pedig, aki már túljutott a betűn, azt olvassuk, hogy elküldi a mondottakat a külső városokba, mintha azt mondanánk, hogy a testi és alantas gondolatokon kívül lévő lelkekhez. Maga a Lélek tanítványa viszont azt a parancsot kapja, hogy már nem írott betűk, hanem élő igék által szóljon Isten egész Egyháza józanságban megőszült presbitereihez.⁶⁴

A két idézet nem ugyanazt mondja a hármass felosztásról. Az elsőben arról van szó, hogy az Írás legtöbb részének három különböző fajta és szintű értelmezése van. A másodikban pedig Órigenész arról ír, hogy a betű szerinti olvasat az egyszerű hívőknek szól, a haladókat is az Írásból tanítják, de már nem a puszta betű által, a „józanságban megőszült presbiterek” pedig az „élő igék” által okulnak. A tökéletesek tehát már maguk mögött hagyták a Szentírást.

A *Philokalia*ban Órigenész a szöveg hármass értelmének üdvtörténeti vonatkozást is tulajdonít:

Mivel tehát az Írás maga is mintegy látható testből, az abban foglalt és általa felfogható lélekből és az égi dolgok képeire és árnyékára létrejött szellemből áll, nosza, hívjuk segítségül azt, aki az Írásnak testet és lelket és szellemet alkotott, testet elődeink számára, lelket nekünk, szellemet pedig azoknak, akik az eljövendő aiónban örökségül kapják az örök életet és elérkeznek majdan a törvény égi és igaz megértéséhez, és ne a betűt keressük most, hanem a lelket, ha pedig képesek leszünk rá, fel fogunk emelkedni a szellemig.⁶⁵

Tehát az Írás testi olvasata elődeinknek szólt, lelki értelme nekünk, a szellemi értelem pedig azoknak, akik kiérdemlik az örök életet.

Arról, hogy az első és így módon hasznos értelmezésből is lehet hasznót húzni, a helyesen és egyszerűen hívők sokasága tanúskodik. A mintegy lélekre vonatkozó magyarázatra példa az, ami az első korintusi levélben áll Pálnál. *Mert írva van, mondja, „Nyomtató ökörnek ne kösd be a*

63 P.A. IV,2,4

64 U.o.

65 Phil.1,30. Pesthy Mónika fordítása, Pesthy Mónika:Órigenész, az exegéta 36.o.

száját!”⁶⁶ Majd ezt a törvényt magyarázva így folytatja: *Vajon az ökrökre van gondja Istennek? Nem inkább miéértünk mondja-e ezt? Bizony értünk írták meg ezt, hogy aki szánt, reménységben szántson, és aki csépel, abban a reményben csépeljen, hogy része lesz a termésben...*⁶⁷ A szellemi értelmezés pedig annak való, aki meg tudja mutatni, milyen égi dolgok képmásának és árnyékának szolgáltak⁶⁸ a test szerinti zsidók,⁶⁹ és milyen eljövendő javaknak az árnyékát tartalmazza a törvény.⁷⁰ És egyáltalában mindenütt, az apostoli útmutatás értelmében keresnünk kell Isten titokzatos, elrejtett bölcsességét, melyet Isten öröktől fogva elrendelt az igazak dicsőségére, melyet senki sem ismert fel ennek a világnak a fejedelmei közül.^{71,72}

A szellemi értelem meghaladja az emberi felfogóképességet, de törekednünk kell rá, hogy akár kis mértékben is megértsük. Az, hogy az Írás lelke nekünk szól, nem csak azt jelenti, hogy meg kell értenünk, hanem hogy ez érvényes ránk, ebben élünk most. Krisztus eljövetele előtt a zsidóság számára a testi értelem volt érvényes, mert a lelki még nem nyilvánult meg mindenki számára, csak a pátriarchák, Mózes és a próféták értették az Ószövetség mélyebb értelmét. Most a szöveg lelki értelme érvényes, de akadnak olyanok, akik láthatják a szellemi értelmét is.⁷³ Az Ószövetség tehát a fejlődés kezdeti szakasza, mely a maga idején hasznos volt, a kinyilatkoztatással azonban a betű szerinti értelem érvényét veszítette:

Ki kell jelentenünk azt is, hogy a prófétai szavak isteni volta és Mózes törvényének szellemi értelme Jézus eljövetelével ragyogott fel. Krisztus eljövetele előtt ugyanis egyáltalán nem volt lehetséges nyilvánvaló bizonyítékokat felhozni amellett, hogy az Ószövetség írásai sugalmazottak. Krisztus eljövetele azonban világossá tette, hogy a törvény és a prófétai könyvek, melyekről fel lehetett tételezni, hogy nem isteniek, égi kegyelem által íródtak.⁷⁴

Az Ószövetség lelki értelme, mely Krisztusra vonatkozott, épp Krisztus eljövetelével vált nyilvánvalóvá. Az Ószövetség az Újszövetség előképe volt, az Újszövetség pedig az Örök Szövetség előképe. Krisztus eljövetelével az Újszövetséget valósította meg, végső eljövetelével pedig az Örök Szövetséget fogja megvalósítani. A három evangélium megfelel annak a három fejlődési foknak, mint amit a Szentírás három értelme ad.

A Megváltó azáltal, hogy testet öltött és azt akarta, hogy az Evangélium is testet öltjön, az Evangéliumon keresztül az egész Írást mintegy evangéliummá tette. Megszabadítván a törvényt és a prófétai írásokat a rajtuk lévő lepeltől, megmutatta az egész isteni voltát, és világosan láthatóvá tette, hogy mi Mózes törvényének a valódi értelme, amely valóságok képének és árnyékának a régiek szolgáltak, és mi az igazi jelentősége a történeti könyvekben leírt események, amelyek jelképesen történtek és miattunk lettek leírva...

66 MTörv 25,4

67 1Kor 9,9-10

68 Zsid 8,5

69 Vö. Róm 8,5

70 Vö. Zsid 10,1

71 1Kor 2,7-8

72 P.A. IV,2,5

73 Vö. Pesthy Mónika: Órigenés, az exegéta 36.o.

74 P.A. IV,1,6

Az Evangélium pedig, vagyis az Újszövetség, eltávolított minket a betűtől, ami időszerűtlenné vált, és felragyogtatta a tudás fénye által a szellem soha időszerűtlenné nem váló újszerűségét, mely elsődlegesen az Újszövetségben van meg, de megtalálható az egész Írásban...

Nem szabad azonban megfeledkeznünk arról sem, hogy Krisztusnak testi eljövetele előtt már volt szellemi eljövetele a tökéletesebbekhez, akik nem voltak kiskorúak és nem állottak tanárok és nevelők felügyelete alatt, akikben szellemileg megvalósult az idők teljessége: ilyenek a pátriarchák, Mózes, Isten szolgája, és a próféták, akik Krisztus dicsőségét szemlélték. Ahogy pedig a látható és test szerinti eljövétel előtt a tökéletesekhez, ugyanígy a nyilvánosan hírül adott földreszállás után fog eljönni azokhoz, akik még kiskorúak, és nevelők és gyámok felügyelete alatt állnak, és még nem érkeztek el az idők teljességéhez...

És azt is tudni kell, hogy amit a törvény az eljövendő javak árnyékát tartalmazza, úgy az Evangélium is a krisztusi misztériumok árnyékát tanítja...

Amit pedig János az Örök Evangéliumnak nevez, de valójában szellemi Evangéliumnak kellene nevezni, az azok számára, akik képesek felfogni, világosan láthatóvá teszi mindazt, ami magára Isten Fiára vonatkozik, szavainak misztériumát, és a dolgokat, amelyeknek képei voltak cselekedetei.⁷⁵

Az Ószövetség tehát Krisztus eljövetelével nyerte el végső értelmét, ami mögött nincs mélyebb értelem, tehát nincs szó hármass értelemről. Van a szó szerinti értelem, ami Krisztus előtt általánosan érvényes volt, és van egy másik, mely bár korábban is benne volt, de csak Krisztus eljövetelével vált nyilvánvalóvá. Az Újszövetség szó szerinti értelme is magasabb rendű, mint az Ószövetség, Pesthy Mónika szerint úgy tűnik, hogy az Ószövetség rejtett értelme és az Újszövetség szó szerinti értelme van egy szinten. Ahogyan azonban az Ószövetségnek is van rejtett értelme, úgy az Újszövetségnek is van, az Örök Evangélium, ami a szellemi szintnek felel meg. A három szint történeti eseményekhez kötődik, és a lélekben végbemenő fejlődési szakaszoknak is megfelel. Az Írásnak van még egy hármass értelmezése, mely szerint az Írás különböző részeit nehézségük szerint értelmezhetjük testi, lelki vagy szellemi szinten értelmezni.⁷⁶

Tehát Órigenésznél három elképzeléssel találkozhatunk, melyek nem teljesen függetlenek egymástól, de lényegében különböznek. A Szentírási helyeknek van testi, lelki és szellemi értelme, előfordulhat, hogy a testi hiányzik. A szövegrészeket nehézségük szerint értelmezhetjük testi, lelki és szellemi szinten. Az Ószövetségnek és az Újszövetségnek is van szó szerinti és rejtett értelme, de az Újszövetség egészében magasabb szintű, mint az Ószövetség. Így a három szint a következő: az első Ószövetség szó szerinti értelme, a második az Ószövetség mélyebb értelme, mely egyenértékű az Újszövetség szó szerinti értelmével. Az Újszövetség rejtett értelme pedig az Örök evangéliumnak, a harmadik szintnek felel meg. Órigenésznél ezek az értelmezések egymás mellett, és keveredve is szerepelnek.

⁷⁵ ComJoh. I,6-7. Pesthy Mónika fordítása, Pesthy Mónika: Órigenés, az exegéta, 38.o.

⁷⁶ Vö. Pesthy Mónika: Órigenés, az exegéta, 38.o.

A Szentlélek célja kettős, az Írás valódi értelmét történetek mögé rejtette azok előtt, akik még nem képesek megérteni a szöveg mélyebb értelmét, így számukra a történetek az ember teremtéséről, sokasodásáról, harcokról, győztesekről és legyőzöttekről szólnak. Valójában ezek a történetek „kimondhatatlan misztériumokat” tartalmaznak, azért, hogy az arra érdemesek megértsék az emberi lélek mibenlétét.

Először is azt kell megmutatnunk, hogy a Szentlélek célja – aki az isteni gondviselés szerint kezdetben Istennél lévő Ige által megvilágítja az igazság szolgáit, prófétákat és apostolokat – elsősorban az emberrel kapcsolatos kimondhatatlan misztériumokra irányult (embereknek most a testben lévő lelkeket nevezem), hogy aki képes a tanulásra, az miután kutatott és átadta magát a szöveg értelme mélységeinek, részesedjék mindazon tanokból, melyeket ez az értelem közölni akart. Mivel pedig a lelkek nem nyerhetik el a tökéletességet az Istenre vonatkozó igazságok gazdagsága és bölcsessége nélkül, a lelkekre vonatkozó tudáshoz először az Istenre és az Ő Egyszülöttjére vonatkozó ismeretekre van szükség...⁷⁷

Miközben az igazság szerint szolgálóinak a lelkét megvilágító Szentlélek szándéka ezekre és hasonlókra irányult, másodlagos célja az volt, hogy az előbb említettekkel kapcsolatos tanítást elrejtse azok miatt, akik nem képesek erőfeszítést tenni az ilyen nagy dolgok megtalálására. Olyan szövegek mögé rejtette, melyek érzékelhető alkotásokról, az ember teremtéséről és az elsőből kiinduló fokozatos sokasodásukról szóló híradást tartalmazó történeteket közölnek; valamint egyéb, az igazak cselekedeteiről szóló történeteket, és a bűnöket elbeszélő történeteket, melyeket ugyanezek időnként elkövettek, hiszen emberek voltak, valamint a törvénytelenek és istentelenek gonoszságait, féltelenségét és kapzsiságát. Ami pedig a legmeglepőbb: a harcokról, győztesekről és legyőzöttekről szóló történeteken keresztül nem egy kimondhatatlan misztérium nyilvánul meg azok számára, akik képesek ezek megítélésére. És ami még csodálatosabb: az írott törvénykezés az igazság törvényeit jövődéli oly módon, hogy azok mind megfelelő rendben vannak leírva, az isteni dicsőséghez valóban illő hatalommal. Mert cél volt az is, hogy a szellemi dolgok ruhája, azaz az Írások testi értelme a legtöbb helyen ne legyen haszontalan, hanem olyan legyen, mely képes a sokaságot jobbra tenni, már amennyire befogadják.⁷⁸

A Szentlélek elsődleges célja tehát, hogy felfedje a misztériumokat az arra méltóknak, másodlagos célja pedig, hogy elrejtse azokat a méltatlanok előtt. Az az ember, aki még nem tudja megérteni az Írás mélyebb értelmét és csak a szó szerinti értelmét látja, okulhat általa és megtisztulva bűneitől eljuthat arra a szintre, ahol már képes meglátni és felfogni az Írás rejtett értelmét.

Összefoglalva tehát, Szentháromság kapcsán azt láthattuk, hogy Isten teremtette a mindenséget, a létezőket. A Fiú által kinyilatkoztatta bölcsességét, mely Krisztus eljövetelével mindenki számára elérhetővé vált. A Szentlélek pedig azokban fejti ki működését, akik kiérdemelték a megszentelődést, és betekintést nyernek az isteni misztériumokba. Az anyagi világ megteremtésére azért volt szükség, mert a lelkek elfordultak Istentől. Isten azonban

⁷⁷ P.A. IV,2,7

⁷⁸ P.A. IV,2,8

mindent megad, hogy a lelkek visszatáljanak hozzá. A Szentírás hármasság értelmezésében a szó szerinti, azaz a testi olvasat az egyszerű embereké, akik még nem részesedtek a Bölcsességben. A Szentírás egészében megtalálható a mélyebb értelem, de Krisztus eljövetele előtt csupán néhányan voltak képesek meglátni azt. Ezért Isten elküldte a Fiút, aki a kinyilatkoztatás által mindenki számára elérhetővé tette a bölcsességet, mellyel felismerhető és megérthető a Szentírás lelki értelme. Azok pedig, akik tovább haladnak az úton, akik kiérdemlik, hogy szentekké váljanak, betekintést nyerhetnek az isteni misztériumokba, azaz a Szentírás szellemi olvasatába.

Felvetésem tehát a következő, az hogy Isten megteremtette az embert, Mózes által megadta neki a Törvényeket, párhuzamba állítható a Szentírás testi olvasatával. A Fiú, aki elhozta a bölcsességet az emberiségnek, elérhetővé tette az Írás lelki értelmét. A szellemi értelem pedig, melynek elérésére mindenkinek törekednie kell, de csak a kiváltságosok, azaz a szentek érdekelhetik ki, a Szentlélek működése folytán érhető el.

Ugyanakkor megfigyelhető a Szentlélek egy másik funkciója is, általa érhető el a keresztség, ami megelőzi a Fiú bölcsességében való részesedést. A *Peri Arkhón* első könyvében, miután a harmadik fejezet 7. szakaszában Órigenész leírja, hogy „a Szentlélek csak a szenteknek adatik meg, míg az Atya és a Fiú javai és működése jókhoz és rosszakhoz, igazakhoz és igaztalanokhoz egyaránt eljutnak”, a 8. szakaszban azt írja, hogy az Atya adja a létet mindennek, a Krisztusban való részesedés által válnak a létezők értelmessé, és a Szentlélektől szentelődnek meg. Majd így folytatja:

S fordítva is, azok bizonyulnak alkalmasnak Krisztus, azaz Isten igazsága befogadására, akik előtte már megszentelődtek a Szentlélek által, és akik a Szentlélekben való megszentelődés révén elérték ezt a fokot, hogy elnyerjék az Isten Lelke működéséből származó erő révén a Bölcsesség adományát.

A Szentlélek tehát megtisztítja a lelkeket, a belőle való részesedéssel válnak szentté, csak ezután válik az emberi lélek számára elérhetővé a Bölcsesség, majd az Atyából való részesedés, a tökéletesedés, mint végső szint. Ugyanakkor a szentté váláshoz is a Szentlélek működése szükséges, ahogy fentebb láthattuk. Az Atya tehát a tőle elforduló lelkek számára megteremtette az anyagi világot, hogy visszatálhassanak hozzá, elküldte a Törvényeket, a Szentírás testi értelmét, majd elérhetővé tette a Bölcsességet, amit a Szentlélek által megtisztultak képesek befogadni és elérhetik az Írás lelki szintjét. A fejlődésben tovább haladók pedig megszentelődnek, részesülnek és tökéletesednek az Atyában, így elérhetővé válik számukra a szellemi értelem, az Örök Szövetség.

Somos Róbert az Órigenész és a görög filozófia című könyvében azt írja, hogy Órigenész teológiájának egyik legfontosabb elve a kezdet és a vég azonosságának tétele. A preegzisztens lelkek elfordultak Istentől, de a tökéletlenebb állapotból fejlődésük során ismét visszatalálnak majd Istenhez. A Szentháromság tagjai változatlan, örök létezők, míg az emberi lélek nem örök, és változó. Változósága jelöli a léthierarchiában betöltött szerepét, mivel szabad akarattal rendelkezik, ezért meg van benne a változásra való képesség, döntésének megfelelően elindulhat az Isten felé vezető úton, vagy pedagógiai célzatú büntetésben lehet része. Ennek a pedagógiai büntetésnek a része a test.⁷⁹

Az ember tehát szabad lény, saját döntésétől függ, hogy Istennek tetsző életet folytat, vagy nem. A szabadság minden ember elidegeníthetetlen birtoka, még azok is rendelkeznek vele, akik romlottá váltak. Az ember viszont olyannak teremtett, hogy ne csak választani tudja a jót, hanem a Fiú közvetítése révén valamilyen veleszületett fogalma is van Istenről. Isten gondját viseli az embernek, és ez a gondviselés minden emberre kiterjed. Ugyanakkor nem csupán univerzális a gondviselés, hanem individuális is, mert az ember pillanatnyi állapotához, befogadó képességéhez alkalmazkodik. „A gondviselés tehát nem valamilyen mechanikus módon kormányzó természeti erő, hanem az emberek egyéni helyzetére szabott jóra vezető segítség...”⁸⁰ A Szentírás értelmezésének rétegződése és a krisztusi tanítás is az emberek szellemi és testi lehetőségeinek pillanatnyi állapotával van összefüggésben. A krisztusi tanítás és az Írás látszólagos egyszerűsége azt teszi lehetővé, hogy a szociális helyzetükből adódóan műveletlen keresztények is képesek legyenek befogadni a tanítást, emellett az allegorikus értelmezés pedig a műveltebb, tanultabb embereknek szól.

Somos Róbert szerint az istenismeret kérdése Órigenésznél szoros kapcsolatban áll a boldogsággal és az üdvösség problémájával. A boldogság az Istenhez való hasonlónak válás, melyre minden értelmes létező törekszik.⁸¹

A legfőbb jót tehát, ami felé minden értelmes természet igyekszik s amit minden dolgok végcéljának is neveznek, számos filozófus is úgy határozta meg, hogy a legfőbb jó az Istenhez való hasonlónak válás, amennyire ez lehetséges. Úgy vélem azonban, hogy erre nem ők maguk jöttek rá, hanem az isteni könyvekből kölcsönözték. Mindenkinél korábban utalt ugyanis erre Mózes, amikor az ember első teremtését elbeszélve így szólt: *Alkossunk embert a mi képünkre és hasonlatosságunkra.*⁸² Ezután hozzáteszi: *Megteremtette tehát Isten az embert, Isten képére teremtette őt, férfinak és nőnek teremtette őket és megáldotta őket.*⁸³ Azt mondja tehát: Isten képére teremtette őt, és hallgat a hasonlóságról: ez nem mást jelent, mint azt, hogy az ember az első teremtéskor a kép méltóságát kapta, a hasonlóság tökéletessége azonban a beteljesedésre van

79 Somos Róbert: Órigenész és a görög filozófia 67-68.o.

80 Somos Róbert: Órigenész és a görög filozófia 91.o.

81 Somos Róbert: Órigenész és a görög filozófia 44.o.

82 Ter 1,26

83 Ter 1,27-28

fenntartva számára. Ezt ugyanis neki magának kell elnyernie Istent utánozva szorgos munkálkodással. A kép méltóságaként e tökéletesség lehetőségét kezdettől fogva megkapta, a tökéletes hasonlóságot azonban csak a végén, a cselekedetek teljesítésével neki magának kell megvalósítania.⁸⁴

Az Istenhez való hasonlóná válás a tökéletesedés folyamata, a teljes istenismeret az emberinél magasabbrendű állapotban nyerhető el. Az emberi élet során megszerezhető tudás Istenről az Írások és Krisztus által érhető el.

„Miután erőnk szerint megcáfoltunk minden olyan értelmezést, mely valamiféle testi jelleget tulajdonít Istennek, az igazságnak megfelelően az állítjuk, hogy Isten fölfoghatatlan és elgondolhatatlan. Ha pedig van valami, amit képesek vagyunk megérteni vagy megismerni Istenből, úgy kell hinnünk, hogy annál, amit megismerünk belőle, minden tekintetben sokkal tökéletesebb.⁸⁵

Az Atyaisten szellemi létező, változatlan, de ez nem jelenti azt, hogy inaktív. Isten időtlen módon szüli a Fiút és teremti, tevékenységének forrása a jóság. Az Atya a Fiú és az ember viszonylatában a Logosz közvetítő funkciót tölt be. Míg az Atya egyetlen, egyszerű, strukturálatlan, addig a Fiúban, a Bölcsességben, aki az ideák hordozója, megtalálható a sokaság mozzanata.

Torjesen⁸⁶ szerint három szint különböztethető meg a lélek fejlődésében, mely a Szentháromság tevékenysége által megy végbe: a megtisztulás, a tudás és a tökéletesedés. A három szint egymásra épül. A Szentlélek megtisztítja a lelket, a benne való részesedéstől az emberi lélek is szentté válik. Ez készíti fel a lelket arra, hogy kiérdemelje Krisztus bölcsességét és tudását, mely úgy érhető el, ha a lélek részesedik a Logoszban. Az utolsó szint, a lélek tökéletesedése az Atyában való részesedés.⁸⁷

És így az Atyaisten működése, mely mindennek megadja a létezés, ragyogóbb és magasabb módon mutatkozik meg, mivel minden egyes létező, amely részesedik Krisztusban azáltal, hogy ő a Bölcsesség, Tudás és Megszentelés, előrehalad, és a tökéletesedés magasabb fokára hág. A Szentlélekben való részesülés révén megszentelődve pedig egyre tisztábbá és ragyogóbbá válik az ember, méltóbb módon nyeri el a bölcsesség és a tudás kegyelmét, s mivel megszabadul a tisztátalanság és tudatlanság minden szégyenfoltjától és megtisztul tőle, a ragyogásban illetve tisztaságban oly nagyfokú előrehaladásra tesz szert, hogy az, amit létezőként Istentől kapott, méltó lesz Istenhez, aki teljességgel tiszta és tökéletes létet adott neki, hogy oly értékes legyen az, ami

84 P.A. III, 6,1

85 P.A. I,1,5

86 Karen Jo Torjesen: Hermeneutical procedure and theological method in Origen's exegesis 71.o.

87 „There are stages which they must pass through, each of which is the appropriate preparation for the next. The work of the Holy Spirit is purification. He is the principle of holiness. Through participation in the Holy Spirit the soul itself becomes holy. This is the preparatory stage which makes it possible for the soul to receive the wisdom and knowledge of Christ. As Logos, Christ is wisdom and knowledge and the soul receives the gift of wisdom and knowledge through participation in the Logos. The final stage of this progression is participation in God the Father.” Torjesen, 71.o.

létezik, mint az, aki megadta neki a létezést. Így aki olyan, amilyennek Alkotója akarta, hogy legyen, az Isten működése révén meg fogja tapasztalni, hogy ereje mindig létezik és örökké megmarad. Hogy ez megtörténjen, és hogy szakadatlanul és elszakíthatatlanul forduljon Isten felé, az aki tőle lett, a Bölcsességnek kell tanítana és nevelnie, s a Szentlélek megerősítése és szüntelen megszentelése által kell őt elvezetnie a tökéletességhez, mert csak így képes Istent befogadni.⁸⁸

A Szentlélek működése által az emberi lélek megtisztul, meggyógyul a bűnöktől. Az ember miután elfordult Istentől és testbe került, de fejlődnie kell, hogy eljusson az Isten-képmassághoz. A Szentlélek megtisztítja az ember lelkét a bűnöktől, hogy az képessé váljon befogadni a Fiú bölcsességét. A bűn hozzátartozik az emberi léthez, de a fejlődés által az ember szentté válhat és elhagyhatja a bűnös életet.

Nincs tehát olyan természet, mely ne lenne képes a jóra és a rosszra, kivéve az Isten természetét, mely minden jó forrása, és Krisztusét, ami bölcsesség, s a bölcsesség kétségkívül nem fogadhatja be a butaságot, továbbá igazságosság, s az igazságosság nyilván sohasem fogadja el az igazságtalanságot, s ige is vagy értelem, melynek egyike sem lehet értelmetlen, azután világosság is, s a sötétség bizonyára nem fogja fel a világosságot. Hasonlóképpen a Szentlélek természete is kivétel, szent lévén nem fogad be semmi szennyet, hisz természetből és lényegéből fogva szent. Ha azonban más természet szent, az a Szentlélek befogadása és sugalmazása által nyeri a megszentelődést, s nem birtokolja azt természetéből fogva, hanem járulékosan, mert ami járulékos, az el is veszhet. Ugyanígy járulékosan birtokolhatja valaki az igazságosságot is, de ettől még lehet, hogy elveszíti. Nem kevésbé birtokolhatja valaki a bölcsességet, bár hatalmunkban áll, hogy szorgalmunk és életünk érdemei folytán, bölcsen cselekedve bölccsé váljunk, s ha folyton benne iparkodunk, mindig részesedjünk a bölcsességben, s többé-kevésbé életünk erénye illetve munkálkodásunk mértéke szerint járulékként meglegyen bennünk. Isten jóindulata ugyanis, amint ez illő is hozzá, mindent arra a boldog végre hív és vonz, ahol *megszűnik minden fájdalom, szomorúság és panasz.*⁸⁹⁹⁰

Bár Torjesen a lélek fejlődési szakaszait, a megtisztulást, tudást és a tökéletesedést köti a Szentháromság tevékenységéhez, a szentháromsági személyek feladatai nem különíthetők el egyértelműen.

Minthogy pedig Krisztusról sokféle megértés létezhet, mert bár Bölcsesség, mégsem mindenkinben működik bölcsességként s nyer benne hatalmat, hanem csak azokban, akik az ő bölcsességének szentelik magukat, (ahogy az orvos sem mindenkinel szemben tevékenykedik orvosként, hanem csak azokkal szemben, akik megértvén, hogy betegek, gyöngeségükben az ő jóindulatához folyamodnak fölépülésük érdekében,) ugyanúgy vélekedek a Szentlélekről is, akiben az adományok összessége föllelhető. Egyesek ugyanis a bölcs beszédet nyerik a Lélektől, mások a tudományos beszédet, ismét mások pedig a hitet, és így egyenként mindazok, akik képesek felfogni őt, rászorulván kiérdekeltek a benne való részesedést, maguk is Léleknek bizonyulnak s válnak ismertté.

88 P.A. I, 3,8

89 Iz 35,10

90 P.A. I,8,3

Konklúzió

Felvetésem tehát, miszerint a szentháromsági személyek működése és a Szentírás hármas értelmezése párhuzamba állítható, nem támasztható alá. Úgy tűnik, hogy a szentháromsági személyek működése nem köthető az emberi lélek fejlődési szakaszainak adott pontjaihoz. A *Peri Arkhón*ban található leírások a szentháromsági személyek működéséről nem egyértelmű, így nem lehet pontosan megállapítani, hogy mely adományok nyerhetők el a Fiútól, és melyek a Szentlélektől. Ahogyan Órigenész írja:

Így tehát az Atya, a Fiú és a Szentlélek reánk irányuló szüntelen működése az előrehaladás minden egyes fokán megújul, s egyszer talán nagy nehezen megpillantjuk a szent és boldog életet, amelyhez sok küzdelem árán elérkeztünk...⁹¹

91 P.A. I,3,8

Felhasznált irodalom:

- Pesthy Mónika: Órigenés, az exegéta. Az egyházatya Biblia-magyarázata, különös tekintettel a Jeremiás-homiliákra
MTA Judaisztikai Kutatócsoport, Budapest, 1996.
- Somos Róbert: Az alexandriai teológia
Kairosz Kiadó, Budapest, 2001.
- Somos Róbert: Órigenész és a görög filozófia
Janus Pannonius Egyetemi Kiadó, Pécs, 1995.
- Torjesen, Jo Karen: Hermeneutical procedure and theological method in Origen's exegesis
Walter de Gruyter, Berlin-New York, 1986.

Források:

- Órigenész: A betű öl, a szellem éltet. Tizenhat homília a Teremtés könyvéhez
Ford.: Heidl György
Paulus Hungarus-Kairosz Kiadó, 1999.
- Órigenész: A princípiumokról
Ford.: Pesthy Mónika, Kránitz Mihály, Somos Róbert
Paulus Hungarus-Kairosz Kiadó, Budapest, 2003.
- The Philocalia of Origen
Translated by Roger Pearse
Ipswich, UK, 2003.
http://www.tertullian.org/fathers/origen_philocalia_02_text.htm#C1
Utolsó letöltési idő: 2014.06.01